

NVAO • VLAANDEREN

**OVERZICHTSRAPPORTAGE
EDUCATIEVE OPLEIDINGEN**
DE KWALITEIT VAN DE VLAAMSE
LERARENOPLEIDING

MEI 2019

NVAO • VLAANDEREN

OVERZICHTSRAPPORTAGE EDUCATIEVE OPLEIDINGEN

DE KWALITEIT VAN DE VLAAMSE
LERARENOPLEIDING

MEI 2019

Inhoud

Inleiding	4
Verantwoording	6
Samenstelling commissies	6
Werkwijze van de commissies	6
Rapportering en besluitvorming	7
Werkwijze van de NVAO	7
Evaluatie	8
Rapportage van de bevindingen en overwegingen	10
Instellingsbrede pedagogische visie	10
Sterke punten	10
Aandachtspunten leidend tot aanbevelingen	11
Inzichten van de NVAO	15
Bijlagen	18

Inleiding

De versterking van de lerarenopleiding is een hervorming die een antwoord wil bieden op een van de grootste uitdagingen van het onderwijs de komende jaren: met name hoe ervoor gezorgd kan worden dat we de komende jaren voldoende leraren hebben, en dat die leraren de best mogelijke opleiding hebben genoten.¹

Uit de beleidsnota van Minister van Onderwijs Hilde Crevits kwam als één van de prioriteiten de **hervorming van de lerarenopleiding** naar voren, met als doel zowel de lerarenopleiding als het lerarenberoep te versterken. De specifieke lerarenopleiding (SLO) zoals die vandaag bestaat, maakt plaats voor 59 nieuwe **educatieve graduaats- en masteropleidingen** aan de hogescholen en universiteiten.

Via de **educatieve graduaatsopleidingen** kunnen hogescholen kandidaat-leraren met relevante beroepservaring leren hoe ze deze kennis kunnen overdragen aan leerlingen in het secundair onderwijs. Deze educatieve graduaatsopleidingen omvatten 90 studiepunten en komen in de plaats van de huidige HBO5 lerarenopleidingen van de centra voor volwassenenonderwijs (CVO's), die vandaag een zeer grote instroom van cursisten kennen. Zij staan momenteel in voor een derde van de inschrijvingen in de lerarenopleidingen in Vlaanderen.

Het inrichten van de **educatieve masteropleidingen** van 90 of 120 studiepunten betekent dat studenten kunnen kiezen voor een lerarenopleiding die volledig geïntegreerd is in hun opleiding aan de universiteit. Daarnaast zullen ook hogescholen educatieve masteropleidingen aanbieden, dit in de kunstdomeinen. Doordat educatieve masteropleidingen zich kenmerken door de integratie van het leraarschap (klasmanagement, algemene didactiek, etc.) in het vakdomein (talen, economie, wetenschappen en technologie, etc.), hoeven studenten hier geen aparte opleiding meer voor te volgen na hun bachelor- en mastertraject, zoals vandaag wel het geval is in de SLO dat een vervolgentraject omvat. Voortaan wordt een geïntegreerde vakdidactiek beoogd: niet enkel leren studenten de inhoud van hun vakdomein, ook krijgen ze de nodige pedagogische en didactische tools aangereikt om deze leerinhouden op een onderbouwde manier te onderwijzen aan hun toekomstige leerlingen. Houders van een masterdiploma kunnen een verkort traject van 60 studiepunten volgen, dat in samenwerking met en op de vestigingsplaatsen van de CVO's ingericht zal worden.

De beoordeling van de kwaliteit van de lerarenopleidingen werd bij de Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (NVAO) gelegd. Hiervoor werd door de NVAO, in nauw overleg met de Vlaamse Interuniversitaire Raad (VLIR) en de Vlaamse Hogescholenraad (VLHORA), een aangepast beoordelingskader uitgeschreven, bekrachtigd door de Vlaamse Regering op 8 juni 2018.

Zoals steeds in de beoordelingen van de NVAO, werden de peerreview en de waarderende aanpak voorop gesteld. Op die manier werd de kwaliteit van de nieuwe educatieve graduaats- en masteropleidingen getoetst en zullen er in het academiejaar 2019-2020 59 nieuwe opleidingen van start gaan.

¹ Vlaams Parlement - Verslag namens de Commissie voor Onderwijs over het ontwerp van decreet betreffende de uitbouw van de graduaatsopleidingen binnen de hogescholen en de versterking van de lerarenopleidingen binnen de hogescholen en universiteiten. 1508 (2017-2018) nr. 3

Deze overzichtsrapportage schetst een algemeen beeld van de beoordelingsprocedures en de inhoudelijke bevindingen van de commissies, die thematisch worden besproken.

Verantwoording

Samenstelling commissies

Het beoordelen van de kwaliteit van de nieuwe lerarenopleidingen gebeurde door visitatiecommissies, die werden samengesteld en aangesteld door de NVAO. Bij het samenstellen van de commissies werd erover gewaakt dat elke commissie een grondige vak-, werkveld-, internationale, onderwijs-, studentgebonden- en auditdeskundigheid bezat.²

De invulling van deze deskundigheden gebeurde steeds met de educatieve context in het achterhoofd: zo werd er bij de **vakdeskundige** over gewaakt dat deze onderwijs verzorgt of heeft verzorgd in eenzelfde of verwante opleiding met hetzelfde niveau. Als **werkvelddeskundige** werd steeds gekozen voor iemand die beschikt over een goed overzicht van de eisen die het beroepenveld stelt aan de afgestudeerden, en werd ingezet op profielen zoals schooldirecteuren secundair onderwijs, directeurs uit het deeltijds kunstonderwijs (DKO) of koepelorganisaties. **Internationale deskundigheid** werd ingebracht door het opnemen van een deskundige uit Nederland met ervaring binnen de educatieve context of een deskundige uit Vlaanderen met relevante ervaring in het buitenland. Verder telde elke commissie ook een **lid met ervaring in externe kwaliteitszorg in het hoger onderwijs en/of het auditen**, bij voorkeur ook binnen een educatieve context. Voor de invulling van de **studentgebonden deskundigheid** heeft de NVAO via een open oproep studenten uit lerarenopleidingen geworven die, indien mogelijk, werden ingezet op procedures van opleidingen met hetzelfde niveau en/of domein als hun eigen lerarenopleiding. De commissie werd steeds voorgezeten door een expert met **bestuurlijke ervaring en ruime kennis van het Vlaamse hoger onderwijs en de lerarenopleidingen**.

De commissies werden aldus steeds op dezelfde manier samengesteld en bestonden doorgaans uit vier leden, zijnde een voorzitter, twee commissieleden en een student-lid. Indien uit het ingediende informatiedossier nood bleek aan specifieke expertise, werd een extra commissielid toegevoegd. Elke commissie werd bijgestaan door een procescoördinator van de NVAO en een extern secretaris die instond voor de rapportering.

De beschikbaarheid van de instelling, de agenda's van de commissieleden en mogelijke onafhankelijkheidsissues vormden uiteraard een belangrijke factor bij de uiteindelijke samenstelling van de commissie. Er werd nagegaan of er onafhankelijkheidsconflicten speelden tussen de commissieleden en de instellingen, en alle commissieleden ondertekenden een formele onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring.

Werkwijze van de commissies

Vorbereiding op de procedures

De hogescholen en universiteiten dienden uiterlijk 15 oktober 2018 voor elke educatieve opleiding een informatiedossier in bij de NVAO. Aangezien de commissies van tevoren reeds in grote mate samengesteld waren, zorgde de NVAO op voorhand voor de nodige informatieverstrekking naar de commissieleden via informatiebijeenkomsten. De achtergrond van deze nieuwe educatieve opleidingen werd er geschetst door een collega van het Departement Onderwijs en Vorming. Verder werd het beoordelingskader toegelicht en de procedure uiteengezet. Commissieleden werden vooral ingelicht over hun taak als commissielid, de opzet van de toetsingsprocedure en enkele praktische zaken zoals tijdsinvestering en

² Een uitgebreide uiteenzetting van de verschillende profielen van deskundigen in de commissies staat beschreven in "Kader: Toets Nieuwe Opleiding Specificatie Educatieve Graduaatsopleiding en Educatieve Masteropleiding" op p.20

vergoeding. Met de secretarissen werd apart stilgestaan bij de opzet van het adviesrapport en de specifieke vereisten voor verslaglegging. Ook de voorzitters werden apart voorbereid op hun belangrijke rol in de procedures. De informatiesessies vonden plaats op 25 september, 16 oktober, 29 oktober, 8 november en 15 november 2018. Commissieleden die op geen enkele informatiebijeenkomst aanwezig konden zijn, kregen een individuele briefing.

Toelichtende gesprekken

In de behandeling van deze dossiers werd van commissieleden zowel een individuele als een gezamenlijke voorbereiding gevraagd. De commissieleden bestudeerden het informatiedossier individueel en vormden vervolgens – vanuit hun eigen invalshoek en expertise – hun eerste indrukken aan de hand van een formulier ‘eerste indrukken’. De verzameling hiervan werd door de commissie besproken in de voorbereidende veradering. Tussen 12 november en 17 december 2018 werden alle toelichtende gesprekken voor de nieuwe educatieve opleidingen gevoerd. De commissies voerden gesprekken met vertegenwoordigers van de opleiding en de stakeholders die zij meebrachten. De gesprekken vonden plaats in een opleidingsonafhankelijke locatie te Brussel, die werd gekozen omwille van de gemakkelijke bereikbaarheid. Tijdens het toelichtend gesprek traden de commissie en de gesprekspartners van de opleiding in dialoog over het dossier. De commissie verifieerde hier het beeld dat ze had van de opleiding op basis van het dossier terwijl de opleiding de ruimte kreeg om verder toe te lichten, in te vullen en te concretiseren. Na het toelichtend gesprek en het vertrek van de gesprekspartners, ging de commissie in een vergadering over tot een weging van de positieve en kritische elementen uit het dossier. De commissie gaf daarbij een oordeel over de drie generieke kwaliteitswaarborgen uit het beoordelingskader.³

Rapportering en besluitvorming

Op basis van het informatiedossier, het toelichtend gesprek en de voor- en nabespreking van de commissie, stelde de secretaris een adviesrapport op. Dit werd becommentarieerd door de commissieleden, waarna een herwerkte versie door de voorzitter vastgesteld werd en bij de NVAO werd neergelegd. Het rapport werd vervolgens overgemaakt aan de opleiding die in de gelegenheid werd gesteld om feitelijke onjuistheden in het rapport aan te geven, voordat de NVAO verderging naar besluitvorming. Na positieve besluitvorming van het Dagelijks Bestuur (DB) werd het ontwerp van toetsingsrapport, bestaande uit het vastgestelde (definitieve) adviesrapport van de commissie en het ontwerpbesluit van de NVAO, naar de instelling gestuurd. Indien er binnen 15 kalenderdagen geen bezwaar werd ingediend tegen het ontwerpbesluit, werd dit automatisch een definitief besluit. Bij het opmaken van de definitieve besluiten ontstond, door een miscommunicatie, verwarring over de term ‘consecutieve’ en ‘verkorte’ trajecten, waardoor deze bewoording niet strookte met de invulling van de trajecten in de regelgeving. Daarom besloot de NVAO, in samenspraak met het Departement Onderwijs en Vorming, om de besluiten opnieuw op te maken, waarbij er duidelijke afspraken omtrent de bewoordingen en vestigingsplaatsen werden gemaakt. Alle definitieve besluiten werden vervolgens aan de Minister van Onderwijs overgemaakt voor verdere besluitvorming door de Vlaamse Regering.

Werkwijze van de NVAO

Bewaken horizontale en verticale consistentie

Het bewaken van de consistentie overheen de oordeelsvorming is voor de NVAO belangrijk, en dit werd door een aantal maatregelen ondervangen. Zo heeft de NVAO bij de samenstelling van de commissies getracht een verticale consistentie te waarborgen, wat wil zeggen dat alle commissies werden ingedeeld per vakdomein. Eenzelfde commissie beoordeelde op die manier zoveel mogelijk opleidingen binnen eenzelfde domein teneinde een vergelijkbare beoordeling per

³ Kader: Toets Nieuwe Opleiding Specificatie Educatieve Graduaatsopleiding en Educatieve Masteropleiding.

domein trachten te waarborgen. Indien eenzelfde commissie in diens samenstelling niet voor alle procedures van het domein kon worden ingezet, werd toch geprobeerd zo veel mogelijk van dezelfde commissieleden opnieuw in te zetten. Minstens één commissielid bleef steeds gelijk in verschillende commissies binnen eenzelfde domein.

Deze verticale consistentie heeft als gevolg dat de verschillende opleidingen van één instelling door verschillende commissies werden beoordeeld. Om ook de gelijkaardige instellingsgerelateerde onderwerpen in de rapporten te borgen, hebben de procescoördinatoren van de NVAO een horizontale consistentiecheck uitgevoerd. Dat wil zeggen dat alle rapporten herverdeeld zijn onder de procescoördinatoren, maar ditmaal per instelling. De betrokken procescoördinatoren gingen hierbij na of er onderdelen in de rapporten waren die betrekking hebben op de instelling dan wel algemene onderdelen. Zoals steeds bij NVAO-beoordelingen, hebben de procescoördinatoren zich op geen enkele wijze ingelaten met het inhoudelijk advies van de commissie. De horizontale consistentieanalyse gaat hier uitsluitend om de per instelling overeenkomende delen in de informatiedossiers en de vertaling hiervan naar de rapporten. Deze werkwijze is gelijkaardig aan die van de instellingsreviews.

Waarderende Aanpak van de NVAO

De instellingen dienden hun aanvraagdossiers in oktober 2018 in, met als doelstelling de nieuwe opleidingen te laten starten in academiejaar 2019-2020. Dit betekende voor de instellingen een grote werkdruk. De NVAO verzocht de commissieleden hiervoor begrip te tonen. NVAO's Waarderende Aanpak⁴, de visie die NVAO ontwikkelde voor de beoordeling van de Vlaamse hogescholen en universiteiten in het kader van de instellingsreview, was ook leidend bij educatieve procedures. Deze aanpak neemt de context van de instelling als uitgangspunt en hierbij staan niet de inhoudelijke keuzes van de instelling, maar de consequente door- en uitvoering daarvan centraal. In het formulier 'eerste indrukken' werd bijvoorbeeld expliciet aan de commissieleden gevraagd wat de sterke punten waren van de nieuwe opleiding, deze punten zijn eveneens opgenomen in de rapportages. Tijdens de voorbereidende vergadering en het toelichtend gesprek waren voornamelijk de nog openstaande vragen en de aandachtspunten onderwerp van discussie. De commissie heeft aldus haar oordeel steeds gevormd op basis van zowel de positieve als de aandachtspunten. Ook tijdens de informatiebijeenkomsten werd steeds uitgebreid stilgestaan bij deze visie.

Evaluatie

In het kader van haar eigen zorg voor kwaliteit, evalueert de NVAO steeds de wijze waarop ze haar beoordelingsprocedures vormgeeft. Daartoe zijn de bevindingen, ervaringen en feedback van voorzitters, commissieleden en secretarissen erg belangrijk. Via een bevraging werd aan elk van hen gevraagd om op de individuele voorbereiding, de oordeelsvorming en het beoordelingsproces te reflecteren. Er werd bewust gekozen voor een kwalitatieve bevraging met open antwoorden opdat de respondenten zich niet beperkt zouden voelen in hun antwoordmogelijkheden. Met een responsgraad van 70% heeft de NVAO heel wat interessante opmerkingen kunnen verzamelen bij haar voorzitters, commissieleden en secretarissen.

Vorbereitung

Wat betreft de individuele voorbereiding gaven commissieleden aan dat ze tevreden waren over de mate van informatie- en documentatievoorziening voorafgaand aan de procedures. Ook over de informatiebijeenkomst en de individuele briefingen waren heel wat commissieleden tevreden, alsook de rol van de procescoördinator van de NVAO. Ruimte voor verbetering bleek de grote tijdsdruk die ook bij de commissieleden sterk te voelen was, en door meer dan de helft van de respondenten werd aangehaald.

⁴ Meer informatie over de Waarderende Aanpak: www.nvao.net/nl/waarderende-aanpak

Oordeelsvorming

Een overgroot deel van de respondenten was zeer te spreken over het goede voorzitterschap, en bracht dit element in de evaluatie naar voren. Verder was er veel lof over de commissies zelf, die volgens de respondenten goed en gebalanceerd waren samengesteld en doorgaans zeer respectvol waren. Gevraagd naar wat de verbeterpunten waren betreffende de oordeelsvorming, gaven commissieleden uiteenlopende antwoorden, gaande van het tijdiger aanstellen van de commissieleden, de domeingerichte werkwijze, tot de diversiteit in de commissiesamenstelling. Bij dit laatste gaven sommige respondenten aan dat wat verjonging en vervrouwelijking de commissiesamenstelling ten goede zou komen.

Proces

Gevraagd naar het proces ten slotte, gaven respondenten opnieuw aan tevreden te zijn over de rol van de procescoördinator van de NVAO, alsook de locatie van de procedures en tenslotte over de vlotte gang van zaken van het proces. Sommige zaken konden echter beter: de communicatie met de NVAO liep niet altijd even vlot tijdens het aanstellen van commissies en opnieuw werd ook hier de tijdsdruk als grote belemmerende factor aangehaald door de commissieleden. Tevens waren er wat praktische problemen op de locatie van de informatiebijeenkomst geweest. Wanneer gevraagd naar algemene opmerkingen, geeft een groot deel van de commissieleden aan deze procedures als een zeer positieve en leerrijke ervaring te hebben gezien.

Rapportage van de bevindingen en overwegingen

Uit de adviezen van de commissies blijkt dat voor de nieuwe educatieve graduaats- en masteropleidingen voldoende generieke kwaliteitswaarborgen voorhanden zijn. Een Toets Nieuwe Opleiding (TNO) is natuurlijk een plantoetsing. Commissies dienen na te gaan of de voorgestelde opleiding voldoende potentieel heeft om eens aangeboden de vereiste basiskwaliteit waar te maken en een waardevol diploma af te leveren.

Daarbij constateerden de commissies dat veel opleidingen binnen dezelfde instelling heel wat zaken gemeenschappelijk hebben. Daarnaast werd vastgesteld dat heel wat sterke punten en aandachtspunten gemeenschappelijk zijn overheen verschillende instellingen.

Instellingsbrede pedagogische visie

Uit de aanvraagdossiers bleek al gauw dat veel instellingen ervoor hebben gekozen om te vertrekken vanuit een instellingsbreed pedagogisch kader, dat een algemene visie op het opleiden van leraren voorop stelt. Doorgaans werd dit centraal opgestelde beleid door de opleidingen vertaald naar een geïntegreerd traject in de verschillende vakdomeinen.

Binnen sommige domeinen ziet men het aanbieden van afstudeerrichtingen als mogelijkheid om in de educatieve masteropleidingen alsnog voldoende verdieping toe te laten. Andere opleidingen kozen er dan weer zeer bewust voor om geen afstudeerrichtingen aan te bieden, teneinde de studenten net een brede opleiding te kunnen aanbieden.

Doorgaans waren de commissies zeer te spreken over de verhouding tussen het vakdomein en het pedagogische kader dat werd aangereikt. Uit de adviesrapporten blijkt dat de opleidingen veel aandacht hebben besteed aan de vakdidactiek, die de integratie van het vakdomein met het leraarschap bewerkstelligen.

Bij de educatieve graduaatsopleidingen waren de commissies tevreden over de wijze waarop de DLR vertaald werden naar de opleidingsspecifieke leerresultaten (OLR) en in het opleidingsprogramma, waarbij het vermeldenswaardig is dat deze opleidingen zich zeer flexibel opstellen in functie van de zeer diverse doelgroep die ze bedienen.

Daarnaast maken de TNO's duidelijk dat de lerarenopleidingen actief willen inspelen op maatschappelijke uitdagingen en de regionale context en dat dit leidt tot een specifieke profilering van de opleidingen. Voorbeelden hiervan zijn de grootstedelijke context, diversiteit of internationalisering.

Bijgaand een greep uit de meest voorkomende sterke punten en aanbevelingen.

Sterke punten

Opwaardering lerarenopleiding

Een eerste grote sterkte kan gevonden worden bij de educatieve masteropleidingen, en meer specifiek in de domeinen die doorgaans al een grote uitstroom naar het onderwijs kennen. Opleidingen zoals de kunsten, talen en sociale wetenschappen hebben vandaag al veel alumni die in het DKO of het secundair onderwijs voor de klas staan. In heel wat toelichtende gesprekken stelden de commissies aan het enthousiasme bij de gesprekspartners vast dat de educatieve masters hier een unieke opportuniteit bieden. Het idee dat de lerarenopleiding niet langer na afloop van de studie gedaan moet worden en dat studenten deze voortaan geïntegreerd met hun vakmaster kunnen volgen, blijkt een grote meerwaarde volgens vele gesprekspartners. Daarbij komt dat hiertegenover een volwaardig masterdiploma zal staan, wat de waarde van deze lerarenopleiding ten goede zal komen.

Nieuwe doelgroepen

Het centraliseren van alle lerarenopleidingen in de hogeronderwijsinstellingen werd door de decreetgever vooropgesteld. In deze hervorming van de lerarenopleiding werd de expertise van de CVO's dus meegenomen naar de hogescholen en de universiteiten. Een van de zaken waarin de CVO's uitblinken en die voor vele instellingen vandaag nog een uitdaging blijkt, is de flexibele aanpak via deeltijdse trajecten, afstandsonderwijs en trajecten voor werkenden. Doorgaans waren commissies zeer te spreken over de kansen die een dergelijke flexibele aanpak kan bieden in het kader van sociale mobiliteit en levenslang leren, opnieuw een sterkte die erg leeft bij de CVO's.

Terwijl onderwijs aan de instellingen doorgaans zeer sterk afgestemd is op de generatiestudent, zullen de educatieve graduaats- en masteropleidingen straks ook trajecten aanbieden voor studenten die via relevante werkervaring (educatief graduaat) of eerder behaalde diploma's (educatieve master) instromen. Zo wordt de ervaring van de CVO's met deze doelgroepen binnengebracht in de instellingen.

Hierbij aansluitend is het vermeldenswaardig hoe bepaalde instellingen omgaan met onderwijstechnologie. Ook al is *blended learning*⁵ nog niet overal vanzelfsprekend, toch leveren enkele instellingen een enorme inspanning om dit te integreren als onderwijsmethode. Bepaalde instellingen werkten hier reeds projecten voor uit of hadden al vóór het decreet een samenwerking lopende met CVO's.

Dubbele finaliteit hervorming

In het hervormen van de lerarenopleiding zien veel opleidingen ook de gelegenheid om het lerarenberoep te versterken. Daarbij vinden de commissies het een sterkte dat er in de nieuwe lerarenopleidingen veel aandacht gaat naar het afstemmen en afwisselen tussen theorie en praktijk. Stages zijn hierbij van groot belang, en commissies stellen vast dat de studenten uit de lerarenopleidingen doorgaans al van bij de start van hun opleiding voor de klas zullen staan.

Een andere manier waarop de opleidingen een afstemming tussen theorie en praktijk beogen, is door zelf een voorbeeld te stellen en goede praktijken mee te geven. Zo zou een goed opgeleid leraar straks zijn of haar leerlingen zelf goed opleiden. Bepaalde opleidingen kiezen er, in het kader van *constructive alignment*,⁶ voor om studenten te evalueren aan de hand van toetsvormen die zijn afgestemd op de onderwijsleervormen en leerdoelen. Dit moet de leraren-in-wording stimuleren dergelijke toetsing straks in hun eigen klas te gaan toepassen.

Tot slot wordt er in de opleidingen veel stilgestaan bij het reflectief vermogen van de studenten. Zij worden zowel summatief (heeft de student de leerdoelen bereikt?) als formatief (welk inzicht in het leerproces neemt de student hieruit mee?) getoetst. Vele opleidingen zagen dit opnieuw als een manier om het *teach as you preach*-principe mee te geven.

Aandachtspunten leidend tot aanbevelingen

Elke instelling heeft vanzelfsprekend een eigen identiteit, dewelke samengaat met de instellingsbrede pedagogische visie, en die duidelijk naar voren komt in de nieuwe educatieve opleidingen. Toch zijn er instellingsoverschrijdende thema's waarvoor de commissies aanbevelingen hebben geformuleerd. Het gaat om een algemeen beeld dat uit de aanbevelingen

⁵ *Blended learning* omvat een doordachte mix van digitale en face-to-face werkvormen en leeractiviteiten, waarbij lerenden actief aan de slag gaan met de leerinhoud, individueel en in interactie met elkaar en met de lesgever. (Van der Perre, 2015)

⁶ *Principle used for devising teaching and learning activities, and assessment tasks, that directly address the intended learning outcomes.* (Biggs, John B.; Tang, Catherine So-Kum, 2011).

naar voren komt en dus niet om aanbevelingen die voor alle instellingen onverkort van toepassing zijn.

Integratie CVO

Zoals eerder gesteld, zullen de nieuwe lerarenopleidingen straks in samenwerking met en op de vestigingsplaatsen van de CVO's ingericht worden. De commissies gingen hierover in dialoog met de gesprekspartners en vroegen zich af welke inspanningen de instellingen doen om deze overgang vlot te doen verlopen. Zo werd er stilgestaan bij het aspect van professionalisering, zodat deze docenten straks op het correcte niveau in de lerarenopleiding kunnen lesgeven. Dit werd voornamelijk besproken in de toelichtende gesprekken van de educatieve masteropleidingen, waarbij de commissies aandacht vragen voor onderzoek en onderzoeksmethoden als potentieel professionaliseringsonderwerp.

Verder kwamen de maatregelen die de instellingen nemen om de nieuwe CVO-collega's ten volle te doen inburgeren in het hogeschool- of universiteitsgebeuren, ook uitvoerig aan bod tijdens de toelichtende gesprekken. De commissies adviseren een integratieplan op te stellen waarbij zowel het personeel als hun kennis, ervaring en expertise worden meegenomen in het opleidingsteam.

Niet onbelangrijk hierbij is het multicampus-aspect, gezien de nieuwe lerarenopleidingen verspreid zullen zijn overheen de campussen van de instellingen en de verschillende vestigingsplaatsen van de CVO's. Commissies vragen hierbij te bewaken dat het niveau van de opleiding overheen alle vestigingsplaatsen hetzelfde is. Aan opleidingen wordt gevraagd een systeem van monitoring op te zetten, om zo te garanderen dat het correcte niveau bij alle afgestudeerden in de opleiding wordt bereikt.

Het profiel van de lerarenopleiding

Deze hervorming van de lerarenopleiding maakt dat er vanaf academiejaar 2020-2021 lerarenopleidingen zullen bestaan op niveau 5, 6 en 7 van de Vlaamse Kwalificatiestructuur (VKS). Het helder blijven van het onderscheid tussen de verschillende niveaus is een belangrijk punt waarover de commissies en de instellingen regelmatig in dialoog gingen tijdens de toelichtende gesprekken. Er is nog ruimte voor verdere uitwerking en verfijning wat betreft de algemene visie waaruit de opleidingen vertrekken, onder andere op het leraarschap binnen het vakdomein. Bovendien kan het profiel van de praktijkleerkracht op graduaatsniveau en de vakleraar op masterniveau specifieker en meer gedifferentieerd geformuleerd worden.

Verder formuleerden de commissies ook aanbevelingen rond het didactisch concept en het pedagogisch project. Het gaat vooral over de transparantie naar zowel personeel als naar studenten, bijvoorbeeld in informatie- en studiemateriaal. Op deze manier kan het als leidraad dienen en inzicht geven in de verwachtingen naar beide partijen. Binnen dit aspect kunnen ook de *constructive alignment* en het opleidingsonderdeeloverschrijdend werken geïmplementeerd worden. Hiermee vragen commissies aan de opleidingen om de samenhang tussen de leerresultaten, de opleidingsonderdelen en de manier waarop dit getoetst wordt, nog verder en transparanter uit te werken.

Een volgend belangrijk thema is de internationale aspect. Het gaat commissies dan onder meer om aandacht hebben voor internationale onderwijsontwikkelingen, de internationale component in het opleidingsprogramma en het faciliteren van een buitenlandse studieperiode. Bovendien raden de commissies aan om een internationale benchmark te organiseren en zo het programma af te toetsen met gelijkaardige opleidingen in het buitenland, alsook om zich te positioneren binnen een internationaal netwerk.

Het werkveld: de school

Het betrekken van het werkveld blijkt iets waar vele opleidingen tegenaan lopen. Stage of werkplekleren vormt een integraal onderdeel van alle educatieve opleidingen en commissies raden dan ook aan om een structureel en formeel plan te ontwikkelen voor de samenwerking met scholen. Het vinden van stageplaatsen of leerwerkplekken die voldoende diverse competenties kunnen bijbrengen, keert regelmatig als aanbeveling terug, waarbij gevraagd wordt garanties in te bouwen dat de studenten in aanraking komen met verschillende onderwijscontexten en de diversiteit die de samenleving kenmerkt. Ook wordt aangeraden de bezorgdheden van beginnende leraren expliciet in het programma op te nemen, zoals het voldoende voorbereid zijn op de reële schoolcontext, het op de hoogte zijn van leerplannen, de administratie die bij lesgeven komt kijken, etc. Zo is het de bedoeling om de aankomende leraren een realistisch beeld te bieden over en hen te wapenen tegen de soms complexe realiteit voor de klas.

Het vormen van een netwerk met betrouwbare stage- of werkplekmentoren, blijkt voor vele opleidingen een uitdaging. Opleidingen willen hen graag betrekken voor het aanleveren van projectopdrachten, de toetsing van het eindniveau (vb.: bij het afstudeerproject of de masterproef), alsook de verdere ontwikkeling van de opleiding zelf. Commissies hebben voornamelijk bezorgdheden over de professionalisering van stage- of werkplekmentoren. Hierbij wordt geadviseerd hen te coachen in begeleidingsvaardigheden en de manier waarop zij betrokken zullen zijn bij de beoordeling. Bovendien zou de opleiding verwachtingen en eisen ten aanzien van studenten en de stageplaats of leerwerkplek goed moeten expliciteren. De commissies raden aan een traject voor professionalisering te ontwikkelen, alsook een plan voor structurele samenwerking met het werkveld uit te werken.

Beoogd eindniveau

Tijdens de toelichtende gesprekken van de **educatieve graduaatsopleidingen** werd stilgestaan bij het beoogd eindniveau. Gezien de instroom van de educatieve graduaatsopleidingen meer heterogeen van aard zal zijn, raden commissies aan dat er gewaakt wordt over de begincompetenties van de studenten. Zo moeten er duidelijke verwachtingen bestaan van de voorkennis van de leerinhouden die nodig zijn om de opleiding tot praktijkleerkracht aan te vatten. Hierbij aansluitend moet per student nagegaan worden of het behalen van het beoogde eindniveau haalbaar is. Maatregelen zoals bijvoorbeeld persoonlijke intakegesprekken kunnen dit ondervangen, wat in sommige aanvraagdossiers reeds aan bod kwam.

Wat betreft het beoogd eindniveau in de **educatieve masteropleidingen**, is een bezorgdheid die in vele rapporten naar voren komt de integratie van het leraarschap in het vakdomein en de verhouding tussen de twee. Dit is niet geheel onverwacht te noemen, zeker gezien deze integratie door het decreet als concreet doel werd vooropgesteld en één van de belangrijkste verschilpunten vormt met de huidige universitaire SLO. Hierbij bevelen commissies opleidingen aan om duidelijker invulling te geven aan deze integratie in het programma, bijvoorbeeld door de vakdidactiek meer te expliciteren in de OLR en de studiefiches.

Tevens bevelen de commissies aan ook de onderzoekscomponent te vergroten in het opleidingsprogramma, zo kan het onderzoeksprofiel nog verder scherpgesteld worden. Dit kan onder meer door in te zetten op onderzoeksvaardigheden en -competenties van studenten, vooral gelinkt aan de masterproef, en door de nodige expertise op te nemen in het onderwijsteam, via werving of professionalisering. Daarbij vragen de commissies te bewaken dat de focus op onderzoek het educatieve aspect niet in het gedrang brengt, maar net de integratie tussen vakinhoud en leraarschap bewerkstelligt.

Hierbij aansluitend gingen de commissies met de opleidingen in gesprek over de masterproef. De commissies hadden vragen over de invulling ervan, de vormgeving van de totstandkoming, het beoogde product en de beoordelingscriteria. De commissies vragen erover te waken dat de

integratie tussen het leraarschap en vakdomein in de geïntegreerde masterproef gegarandeerd wordt en er voldoende elementen van het leraarschap aan bod komen.

Daarnaast stonden de commissies regelmatig stil bij de masterproeven in de verkorte trajecten. Gezien de zij-instromende studenten in deze trajecten een masterdiploma op zak hebben, en dus reeds een masterproef in de domeinmaster succesvol aflegden, dienen zij enkel nog leraarschap-competenties te behalen. De decreetgever voorziet normaal gesproken steeds een studieomvang van minimaal 15 studiepunten voor de masterproef, de masterproef in het verkort traject telt echter slechts 9 studiepunten. De opmerkingen van de commissies situeren zich dan ook rond de bedenking over de haalbaarheid van het vervolledigen ervan.

Flexibele trajecten

Zoals bij de sterke punten reeds aangehaald, is de flexibiliteit waarmee wordt omgegaan met praktijkleraren in wording of zij-instromers in de educatieve master bij enkele opleidingen lovenswaardig. Deze flexibiliteit zorgt ervoor dat aan de specifieke noden van deze doelgroepen wordt voldaan en zij dezelfde kansen krijgen als reguliere studenten. Dit is bij sommige opleidingen echter nog een werkpunt. Doorheen heel wat adviesrapporten komt namelijk naar voren dat instellingen meer kunnen inzetten op de flexibiliteit voor deze doelgroepen. De commissies adviseren hierover een visie of beleid uit te werken.

Hoewel sommige opleidingen op de goede weg zijn om studenten optimaal te kunnen ondersteunen door middel van onderwijstechnologie, raden commissies in heel wat adviesrapporten aan hier nog sterker op in te zetten via *blended learning*. Zo kan de digitale leeromgeving uitgebouwd worden tot een volwaardig interactief platform tussen student, mentor, stagebegeleider en vakdidacticus. Daarnaast kan de ICT-infrastructuur sterker vorm worden gegeven als collaboratief facilitator voor zowel afstandsleren als werkplekleren of stage.

Toetsing

Betreffende de toetsing merken de commissies op dat heel wat opleidingen nog zoekende zijn. Doorgaans zijn de grote lijnen al uiteengezet in een toetsbeleid, maar wanneer en hoe precies getoetst zal worden, behoeft nog verdere uitwerking. Daarbij raden de commissies regelmatig aan een toetshandleiding of actieplan voor docenten op te stellen opdat de uitvoering van het opgestelde toetsbeleid kan gegarandeerd worden. Het inrichten van een toetscommissie zal daarbij structureel overleg tussen verschillende betrokkenen stimuleren en de kwaliteit van de toetsing ten goede komen.

Ook over de toetsing van het eindniveau hadden de commissies heel wat vragen. Beoordelingsinstrumenten zoals portfolio's voor de stages en beoordelingscriteria voor het afstudeerproject of masterproef, waren in de aanvraagdossiers nog weinig concreet opgesteld. Deze beoordelingsinstrumenten moeten garanderen dat de beoogde leerresultaten worden getoetst. De commissies vragen hierbij dan ook de nodige aandacht voor de betrouwbaarheid van en de wijze waarop de kwaliteit van deze instrumenten geborgd wordt.

In functie van transparant toetsen vinden de commissies het belangrijk het toetsingssysteem zodanig uit te werken dat voor alle betrokkenen duidelijk is wie welke rol heeft, en waar welke verantwoordelijkheden liggen. Hier hoort een helder overzicht voor de studenten bij over hoe alles met elkaar samenhangt en waarbij de diversiteit van de ingezette toetsingsinstrumenten geborgd wordt.

Inzichten van de NVAO

Tijdsdruk

Zoals eerder besproken, stonden de beoordelingsprocedures onder bijzondere tijdsdruk. Niet enkel de instellingen voelden de tijdsdruk, ook voor de NVAO bleek het in bulk beoordelen van deze educatieve opleidingen een uitdaging. Daar waar mogelijk werd zo proactief mogelijk gewerkt, zo werd bijvoorbeeld reeds voor het zomerreces gezocht naar interessante profielen om te zetelen in de 57 commissies. Ook het screenen van de potentiële commissieleden, het opvragen van beschikbare data van de commissieleden en de instellingen en het opmaken van een voorlopige planning, gebeurde nog voor de effectieve indiening van de aanvraagdossiers.

Daarbij kwam dat de educatieve procedures gelijktijdig liepen met de behandeling van de eerste omvormingsdossiers van de graduaatsopleidingen, en dit bovenop de andere taken die de NVAO al uitvoert. Instellingen dienden de aanvragen in voor 15 oktober 2018, terwijl de eerste toelichtende gesprekken gepland stonden op 12 november 2018. Alle gesprekken dienden voor kerstmis 2018 afgerond te zijn omdat in januari 2019 de gesprekken in het kader van de tweede ronde omvormingsdossiers van de graduaatsopleidingen gepland stonden. Het aanstellen van de 57 verschillende commissies, het versturen van de documenten, het trainen van de commissieleden, het doorgeven van de commissiesamenstellingen aan de instellingen en de mogelijkheid om bezwaar aan te tekenen tegen de commissiesamenstellingen gebeurden zo onder sterke tijdsdruk. Deze tijdsdruk werd ook door de commissieleden ervaren, zo blijkt uit de evaluatie.

Uit deze procedureronde trekt de NVAO de nodige lessen. Het in bulk beoordelen kan enkel als de NVAO niet nog meer aanvullende taken dient op te nemen. Daarnaast moet de NVAO voorafgaand aan de beoordelingsprocedures voldoende tijd kunnen investeren in de planning en andere voorbereidende stappen.

Horizontale vs. Verticale consistentie

Bij de samenstelling van de commissies en bij de behandeling van de dossiers is ervoor gekozen een verticale consistentie te waarborgen door de commissies per vakdomein samen te stellen. Dit bleek een aandachtspunt voor de instellingen en aan de NVAO werd dan ook regelmatig gevraagd waarom niet gekozen is voor een commissie per instelling. Op deze wijze zou er meer aandacht zijn voor de consistente gelijkelijke beoordeling van de dossiers van elke instelling, voornamelijk beargumenteerd vanuit de instellingsbrede pedagogische visie.

De onderliggende motivering voor zowel de hervorming van de lerarenopleidingen als NVAO's beoordelingen was echter de integratie tussen leraarschap en vakinhoud. Een optimale inhoudelijke vergelijkbaarheid verdiende dan ook voorrang boven vergelijkbaarheid van dossiers per instelling. Om de focus op de integratie tussen leraarschap en vakdomein waar te maken, werd getracht dezelfde vakdeskundigen in te zetten overheen aanvragen van verschillende instellingen.

Om oog te hebben voor de consistentie van de dossiers van dezelfde instelling, werd een horizontale consistentieanalyse uitgevoerd door de NVAO. De samenstelling en inzet van de commissies blijft een aandachtspunt. De NVAO neemt zich voor in toekomstige geclusterde beoordelingen de aanpak explicieter te onderbouwen waarbij ernaar gestreefd wordt om een breed draagvlak te creëren.

Beoordelingsrapporten

De NVAO vertrouwt op externe secretarissen om het oordeel van de commissie aan de hand van een adviesrapport te vertalen naar de opleiding. Om de secretarissen hierop voor te bereiden, werden zij uitgebreid getraind op een eendaagse informatiebijeenkomst. Hierbij werd er dieper ingegaan op de rapportering, en dit met de context van de educatieve opleidingen in het achterhoofd. Daarnaast werd een rapportsjabloon opgesteld dat de secretarissen voldoende ruimte gaf voor een eigen inbreng en toch houvast bood bij het uitwerken van het adviesrapport.

Uiteindelijk bleek dat nog wat meer uniformiteit wenselijk had geweest. Zo bleken de rapporten nogal te variëren in lengte en nuance. Welke zaken de aanbevelingen waren van de commissie en welke zaken eerder als suggesties opgenomen dienden te worden, bleek aanvankelijk niet zo helder.

Gaandeweg kregen de secretarissen daarom meer richtlijnen, zoals bijvoorbeeld het puntsgewijs opnemen van de aanbevelingen in de samenvatting van het rapport. Tevens zorgde het intern overleg tussen de procescoördinatoren ervoor dat er een correcte afstemming en voldoende uniformiteit bestond. Het is echter duidelijk dat externe secretarissen deze cruciale rol enkel kunnen waarmaken indien alle verwachtingen ten aanzien van de adviesrapporten op voorhand en voor iedereen op dezelfde manier duidelijk zijn.

Een andere bedenking die hierbij aansluit is dat, hoewel een strikter sjabloon zorgt voor meer uniformiteit overheen verschillende adviesrapporten, het ook als beperkend kan worden ervaren. Zo kan er ook te snel vanuit een sjabloon worden gedacht, zonder dat de volledige context van de instelling in het verhaal wordt opgenomen. Zo wordt er doorgaans een beschrijving gegeven van het personeel en de investeringen, van de beoogde leerresultaten en de pedagogische visie, maar kan deze beschrijvende manier van rapportering soms het benoemen van unieke goede praktijken van opleidingen of instellingen in de weg staan. Hoewel de aanbevelingen die de commissie maakt uiteraard van belang zijn, staan deze vaak centraal in het rapport, terwijl dit slechts een deel van het oordeel vormt.

De NVAO heeft er vertrouwen in dat het nieuwe kwaliteitszorgstelsel hierbij kansen kan bieden. Door vanuit de context van de instelling of opleiding te vertrekken en de rapporten niet op te hangen aan vooropgezette beoordelingscriteria, zullen de commissies kunnen focussen op de eigen inzichten. De rapporten zouden op die manier tevens een uniek platform kunnen bieden voor het in beeld brengen van goede praktijken.

Meerwaarde voor het werkveld

Bij een aantal aanbevelingen stellen commissies zich de vraag of er geen oplossingen op Vlaams niveau mogelijk zijn. De betrokkenheid van het werkveld vormt hiervoor een tekenend voorbeeld. Commissies hebben hier in heel wat rapporten aandacht voor gevraagd. Want hoewel er vele goede voornemens en goede praktijken naar voren zijn gekomen, blijkt dit ook een punt dat voor vele opleidingen nog een uitdaging vormt. Zo stellen de commissies vast dat er voor de leerwerkplekken of stagescholen, en dan vooral voor de mentoren, in de praktijk maar weinig tegenover deze samenwerking staat. De commissie zien hier wel veel enthousiasme en goede praktijken maar stellen tevens vast dat hierdoor de kwaliteit van de stages of het werkplekleren erg afhankelijk is van de goodwill van de school en de mentor. Het tot stand brengen van een wederzijdse meerwaarde vormt een uitdaging voor zowat alle instellingen. De mate van afhankelijkheid van de instellingen tegenover het werkveld bemoeilijkt het vinden van een oplossing eenzijdig aan de kant van de instellingen. Alle belanghebbenden, van overheid tot werkplek, hebben hier een rol en een verantwoordelijkheid om tot brede, structurele maatregelen op Vlaams niveau te komen zodat actieve inzet bij het opleiden van de leraren van de toekomst voor iedereen een meerwaarde biedt.

Verderzetting SLO?

De integratie van het vakdomein en het leraarschap was de rode draad bij de hervorming van de SLO aan de universiteiten tot educatieve masteropleidingen. Toch blijft ook na deze hervorming nog steeds de mogelijkheid bestaan om de lerarenopleiding pas na het afronden van de masteropleiding aan te vatten. Voor deze zij-instromers voorziet de decreetgever een verkort traject van 60 studiepunten. De student dient dan enkel nog de onderdelen met betrekking tot het leraarschap op te nemen. Hierbij stelt zich de vraag in welke mate dergelijke trajecten tegemoet kunnen komen aan de beoogde integratie van het leraarschap met de vakinhoud. Daarom is het voor zowel de beleidsmakers als de instellingen relevant om op te volgen in welke mate studenten effectief kiezen voor het geïntegreerde traject dan wel het verkorte traject.

Het viel de commissies op dat de mate van enthousiasme over de educatieve masteropleidingen, sterk afhing van het domein van de masteropleiding. Eerder werd aangehaald dat in de domeinen die reeds een grote uitstroom naar het onderwijs kenden, deze hervorming positief werd onthaald. Bij de domeinen waarbij de uitstroom naar het onderwijs veel lager was, viel het de commissies op dat er veeleer geredeneerd werd vanuit het verkort traject voor de zij-instromers. Bepaalde masterdiploma's, en vooral de titels die eraan vasthangen, kennen grote waarde op de arbeidsmarkt en de vraag werd dan ook gesteld hoe realistisch het is om dan te redeneren vanuit een geïntegreerd traject.

Daarnaast bestaat er voor een klein aantal studiegebieden ook de mogelijkheid om een consecutief traject in te richten⁷. Hierbij kan de opleiding ervoor kiezen helemaal geen geïntegreerd traject aan te bieden, maar een korter traject met een studieomvang van 60 studiepunten in te richten. De praktijkcomponent bedraagt in dit traject minimum 30 studiepunten en de opleiding is enkel toegankelijk voor studenten die reeds een master in hetzelfde studiegebied verworven hebben. De vraag kan gesteld worden of deze consecutieve trajecten de vooropgestelde integratie van vakdomein en leraarschap van de decreetgever kunnen inlossen. Zo blijkt uit de toelichtende gesprekken dat in de kunsten, hoewel de trajecten vaak worden opgemaakt als voltijds, het voltijds volgen van dit traject een combinatie met de artistieke praktijk zou bemoeilijken. Zo leggen deze opleidingen eigenlijk de verantwoordelijkheid bij de student om de integratie te bewerkstelligen, dit door een aangepast traject te vragen en actief te blijven in de artistieke praktijk. Doorgaans vonden de commissies deze consecutieve trajecten moeilijk passen bij het beoogde integratie-aspect van de vakinhoud met het leraarschap.

Vertrouwen in de lerarenopleiding

De belangrijkste conclusie uit de adviesrapporten blijkt dat de commissies vertrouwen hebben in de potentiële kwaliteit van de educatieve opleidingen. De instellingen hebben op korte tijd veel werk verzet om deze nieuwe lerarenopleidingen sterk vorm te geven en de commissies hebben er vertrouwen in dat de instellingen hun aanbevelingen ter harte zullen nemen. In het academiejaar 2022-2023 zal de NVAO de educatieve opleidingen opnieuw beoordelen in een eerste accreditatieronde, dit keer met het oog op de gerealiseerde kwaliteit. Daarbij zal de NVAO bijzondere aandacht besteden aan de elementen die in deze overzichtsrapportage naar voren zijn gekomen.

⁷ Hogescholen in het kader van een School of Arts en universiteiten binnen het studiegebied Biomedische wetenschappen, Geneeskunde, of Sociale gezondheidswetenschappen, of als de educatieve masteropleiding volgt op een masteropleiding die een bacheloropleiding in het hoger professioneel onderwijs als algemene toelatingsvoorwaarde heeft.

Bijlagen

Bijlage 1: lijst met afkortingen

DB	Dagelijks bestuur
CVO	Centrum voor volwassenenonderwijs
DKO	Deeltijds kunstonderwijs
DLR	Domeinspecifieke leerresultaten
NVAO	Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie
OLR	Opleidingsspecifieke leerresultaten
TNO	Toets nieuwe opleiding
VKS	Vlaamse Kwalificatiestructuur
VLHORA	Vlaamse Hogescholenraad
VLIR	Vlaamse Interuniversitaire Raad

Bijlage 2: Overzicht deelnemende instellingen en opleidingen

Instelling	Opleiding
Artesis Plantijn Hogeschool Antwerpen	Educatief graduaat in het secundair onderwijs
Artesis Plantijn Hogeschool Antwerpen	Educatieve master in de audiovisuele en beeldende kunsten
Artesis Plantijn Hogeschool Antwerpen	Educatieve master in de muziek en podiumkunsten
Arteveldehogeschool	Educatief graduaat in het secundair onderwijs
Erasmushogeschool Brussel	Educatief graduaat in het secundair onderwijs
Erasmushogeschool Brussel	Educatieve master in de muziek en podiumkunsten
Hogeschool Gent	Educatief graduaat in het secundair onderwijs
Hogeschool Gent	Educatieve master in de audiovisuele en beeldende kunsten
Hogeschool Gent	Educatieve master in de muziek en podiumkunsten
Hogeschool PXL	Educatief graduaat in het secundair onderwijs
Hogeschool PXL	Educatieve master in de audiovisuele en beeldende kunsten
Hogeschool West-Vlaanderen	Educatief graduaat in het secundair onderwijs
Karel de Grote-Hogeschool	Educatief graduaat in het secundair onderwijs
Katholieke Hogeschool VIVES Noord	Educatief graduaat in het secundair onderwijs
Katholieke Hogeschool VIVES Zuid	Educatief graduaat in het secundair onderwijs
Katholieke Universiteit Leuven	Educatieve master in de cultuurwetenschappen
Katholieke Universiteit Leuven	Educatieve master in de gezondheidswetenschappen
Katholieke Universiteit Leuven	Educatieve master in de maatschappijwetenschappen
Katholieke Universiteit Leuven	Educatieve master in de ontwerpwetenschappen
Katholieke Universiteit Leuven	Educatieve master in de talen
Katholieke Universiteit Leuven	Educatieve master in de economie
Katholieke Universiteit Leuven	Educatieve master in de gedragswetenschappen
Katholieke Universiteit Leuven	Educatieve master in de levensbeschouwing
Katholieke Universiteit Leuven	Educatieve master in de lichamelijke opvoeding
Katholieke Universiteit Leuven	Educatieve master in de wetenschappen en technologie
LUCA School of Arts	Educatieve master in de audiovisuele en beeldende kunsten
LUCA School of Arts	Educatieve master in de muziek en podiumkunsten
Odisee	Educatief graduaat in het secundair onderwijs
Thomas More Kempen	Educatief graduaat in het secundair onderwijs
Thomas More Mechelen-Antwerpen	Educatief graduaat in het secundair onderwijs
transnationale Universiteit Limburg	Educatieve master in de gezondheidswetenschappen
Universiteit Hasselt i.s.m. Katholieke Universiteit Leuven	Educatieve master in de wetenschappen en technologie
UC Leuven	Educatief graduaat in het secundair onderwijs
UC Limburg	Educatief graduaat in het secundair onderwijs
Universiteit Antwerpen	Educatieve master in de cultuurwetenschappen
Universiteit Antwerpen	Educatieve master in de gezondheidswetenschappen
Universiteit Antwerpen	Educatieve master in de maatschappijwetenschappen
Universiteit Antwerpen	Educatieve master in de ontwerpwetenschappen
Universiteit Antwerpen	Educatieve master in de talen
Universiteit Antwerpen	Educatieve master in de economie

Universiteit Antwerpen	Educatieve master in de wetenschappen en technologie
Universiteit Gent	Educatieve master in de cultuurwetenschappen
Universiteit Gent	Educatieve master in de gezondheidswetenschappen
Universiteit Gent	Educatieve master in de maatschappijwetenschappen
Universiteit Gent	Educatieve master in de talen
Universiteit Gent	Educatieve master in de economie
Universiteit Gent	Educatieve master in de gedragswetenschappen
Universiteit Gent	Educatieve master in de lichamelijke opvoeding
Universiteit Gent	Educatieve master in de wetenschappen en technologie
Universiteit Hasselt	Educatieve master in de ontwerpwetenschappen
Universiteit Hasselt	Educatieve master in de economie
Vrije Universiteit Brussel	Educatieve master in de cultuurwetenschappen
Vrije Universiteit Brussel	Educatieve master in de gezondheidswetenschappen
Vrije Universiteit Brussel	Educatieve master in de maatschappijwetenschappen
Vrije Universiteit Brussel	Educatieve master in de talen
Vrije Universiteit Brussel	Educatieve master in de economie
Vrije Universiteit Brussel	Educatieve master in de gedragswetenschappen
Vrije Universiteit Brussel	Educatieve master in de lichamelijke opvoeding
Vrije Universiteit Brussel	Educatieve master in de wetenschappen en technologie

Bijlage 3: Dagprogramma procedures

Procedure 1	
08u30	Onthaal commissie
08u45 – 09u45	Vooroverleg
09u45 – 10u00	Aankomst gesprekspartners
10u00 – 11u30	Toelichtend gesprek
11u30 – 12u15	Nabespreking
Procedure 2	
13u45 – 14u45	Vooroverleg
14u45 – 15u00	Aankomst gesprekspartners
15u00 – 16u30	Toelichtend gesprek
16u30 – 17u15	Nabespreking
17u30	Vertrek commissie

Colofon

Overzichtsrapportage educatieve opleidingen

De kwaliteit van de Vlaamse lerarenopleiding

Mei 2019

Samenstelling: NVAO • VLAANDEREN

Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie
Accreditation Organisation of the Netherlands and Flanders

Parkstraat 28 • 2514 JK Den Haag
P.O. Box 85498 • 2508 CD The Hague
The Netherlands

T +31 (0)70 312 23 00
E info@nvao.net
www.nvao.net